

Zlatko Vidačković
Zagreb

Hrvatska kinematografija od 2007. do 2012. i Festival igranoga filma u Puli

SAŽETAK

Premda sam u početku priprema za skup svoj rad mislio posvetiti isključivo kritičkoj recepciji hrvatskog filma na Festivalu igranoga filma u Puli u hrvatskom tisku od 2007. do 2012. godine, istraživanje me dovelo do zaključka da tu recepciju nije moguće adekvatno analizirati bez da se analizira i komentira uži kontekst, odnosno najvažnija događanja i promjene u hrvatskoj kinematografiji, zakonodavstvu vezanom uz film i konačno hrvatskom nacionalnom festivalu. Stoga se ovaj moj prilog može shvatiti i kao skromna dopuna knjizi Ive Škrabala Hrvatska filmska povijest ukratko, koja završava baš 2006. godinom.

FINANCIRANJE HRVATSKOG FILMA I HAVC

Prijelomni događaja zbio se 2007. kada je usvojen *Zakon o audiovizualnim djelatnostima*, u kojem je jedna od najvažnijih odredbi bila formiranje Hrvatskog audiovizualnog centra (HAVC), javne ustanove koju je osnovala Vlada Republike Hrvatske u svrhu sustavnog promicanja audiovizualnog stvaralaštva u Republici Hrvatskoj.

Financiranje igranog filma time je prebačeno s Ministarstva kulture na HAVC, premda Upravno vijeće (koje bira ravnatelja HAVC-a) opet imenuje ministar kulture, dakle u praksi ravnatelja HAVC-a

bira ministar. Način odlučivanja o potpori nije značajnije promijenjen – scenarije i dalje čitaju dva umjetnička savjetnika (u Ministarstvu kulture im je u zadnjoj fazi bio pridružen i savjetnik kojeg je imenovao HRT) koja Vijeću predlažu popis filmova, dok financijski savjetnik predlaže iznose financiranja. Financijski savjetnik Ministarstva kulture za film bio je Albert Kapović koji je bio glavni autor *Zakona o audiovizualnim djelatnostima* i prvi ravnatelj HAVC-a. HAVC-ov sustav bodovanja po različitim kriterijima, od ranijih rezultata filmova redatelja i producenta na festivalima i kod publike, brzopotezno je ukinut nakon što se pokazalo da umjetnički savjetnici mogu visokim bodovanjem scenarija svejedno zadržati moć odlučivanja o tome koji će filmovi biti odobreni, što je bilo najindikativnije na primjeru filma Bobe Jelčića *Obrana i zaštita*, koji nije imao bodove ni po dotadašnjim rezultatima redatelja niti po rezultatima producenta, ali je svejedno odobren i dobio najveća sredstva.

Ispravnost odluke tadašnjih savjetnika Darka Lukića i Saše Vojković pokazalo je, a satisfakciju Bobi Jelčiću donijelo uvrštenje filma u program Forum Međunarodnog festivala u Berlinu.

ULOGA HRVATSKE TELEVIZIJE

Uloga HRT-a u proizvodnji hrvatskog igranog filma dramatično je promijenjena osnutkom Hrvatskog audiovizualnog centra. Dok je Hrvatska televizija prije izravno podupirala svaki film koji je odobrilo Ministarstvo kulture s gotovo dva milijuna kuna u novcu i tehničkim uslugama, sada je novac odlazio izravno u proračun HAVC-a, ali se sredstva koja je HAVC dodjeljivao pojedinim dugometražnim igranim filmovima nisu povećala, a u početku rada HAVC-a bila su čak i smanjena. Osim toga HAVC je nakon smrti Alberta Kapovića preskočio jednu godinu u financiranju nacionalne kinematografije. Sve to je u uvjetima povećanih troškova

produkcije, odluke Grada Zagreba da prestane sufinancirati dugometražne igrane filmove, kao i recesije koja je smanjila sponzorske dotacije filmovima, znatno smanjilo proračun i otežalo produkciju hrvatskih igranih filmova. Sredstva za realizaciju dugometražnog igranog filma u svega par godina doslovno su prepolovljena. Hrvatska televizija je ipak, uprkos plaćanju HAVC-u, nastavila i dalje izravno podupirati hrvatske filmove, uglavnom s tehnikom, ali znatno manje nego ranije kada je bila glavni koproducent.

Hrvatski producenti taj su gubitak nastajali nadoknaditi na dva načina: međunarodnim koprodukcijama, koje su uglavnom bile regionalne, ali i potporom iz Eurimagesa. U ovom razdoblju je također gotovo potpuno posustala vlastita produkcija dugometražnih filmova Hrvatske radiotelevizije – proizveden je samo jedan film. Nakon što su 2006. godine u Puli prikazani filmovi *Volim te* Dalibora Matanića i *Trešeta* Dražena Žarkovića, na idući film koji je samostalno producirala Hrvatska televizija čekalo se sve do 2012. – bila je to komedija *Zabranjeno snimanje* redatelja Davora Žmegača prema scenariju Mire Gavrana.

NEZAVISNI FILM

Što je ojačalo hrvatsku kinematografiju, a i Festival igranog filma u Puli, u godinama kada je tzv. natječajna produkcija kvantitativno i (ili) kvalitativno zakazala? Bio je to tzv. nezavisni film. I prije se dešavalo da nezavisni film kvalitativno spašava godišnju produkciju, u devedestima bio je to *Mondo bobo* (1997), a u ranim 2000-im *Fine mrtve djevojke*, (2002; inače jedini hrvatski film od neovisnosti koji je dobio nagradu žirija, publike i kritike). Godine 2005. bio je to film *Što je Iva snimila 21. listopada 2003.*, godine, 2007. *Živi i mrtvi*, 2010. *Show Must Go On* a 2012. tu je ulogu odigrao film *Pismo ćaći*. U svih šest slučajeva u borbi Davida i Golijata, filmovi nastali izvan sustava državne potpore dugometražnom igranom

filmu pokazali su se boljima od višestruko skupljih ostvarenja, osvajajući *Velike zlatne Arene* ili nagrade kritike *Oktavijan*. Godine 2011. i 2012. nezavisni film i kvantitativno podupire kinematografiju: 2011, kada je dovršeno svega pet natječajnih filmova, nezavisni film je s pet ostvarenja omogućio godinu s čak 10 filmova u Puli (uz potporu HAVC-a koji je selektiranim filmovima omogućio naknadnu potporu u visini od oko 500.000,00 kuna po filmu). Festival je 2012, zahvaljujući opet 5 nezavisnih filmova dosegao brojku 12, čak i u situaciji kada su se dva nezavisna filma povukla, smatrajući ponuđenu naknadnu potporu HAVC-a od 130.000,00 kuna po filmu, apsolutno nedovoljnom. Usprkos činjenici da će tako mala potpora obeshrabriti većinu produkcijskih kuća da se upuštaju u produkciju nezavisnih filmova, jeftina oprema za digitalno snimanje i montažu omogućit će mnogim debitantima da u nezavisnoj produkciji realiziraju svoje projekte i ekspanzija nezavisnog filma neće se moći zaustaviti.

MANJINSKE KOPRODUKCIJE

Po pitanju manjinskih koprodukcija, Festival se našao pred teškim problemom: da istodobno zadovolji pravila Europske konvencije o koprodukcijama, koja nalaže da se koprodukcije ne tretiraju kao strani filmovi, zahtjeve hrvatskih koproducenta tih filmova i stavove hrvatske filmske zajednice, koja se žestoko usprotivila uvrštenju manjinskih koprodukcija u istu konkurenciju s većinski hrvatskim filmovima. Nakon dugih pregovora s udrugama zastupljenima u Festivalskom vijeću, došlo se do solomonskog rješenja: manjinske koprodukcije prikazivat će se unutar Nacionalnog programa i pod jurisdikcijom žirija Nacionalnog programa, ali unutar posebne sekcije s tri *Zlatne Arene* koje žiri može, ali i ne mora dodijeliti za bilo koju od kategorija u kojima se *Zlatne Arene* dodjeljuju. Godine 2010. Festival dobiva natjecateljsku sekciju manjinskih koprodukcija, u kojoj je prvi pobjednik film *Na putu* Jasmile Žbanić.

HRVATSKA FILMSKA KRITIKA I HRVATSKI FILM: SLUČAJEVI RADIĆA I SCHMIDTA

Za razliku od devedesetih, kada je većina hrvatskih kritičara bila negativno nastrojena prema hrvatskom filmu, u posljednjih se nekoliko godina taj odnos mijenja. Hrvatski kritičari sve više traže i podupiru pozitivne trendove u domaćoj kinematografiji, a posebno je zanimljiv potpuni obrat recepcije redatelja Tomislava Radića i Branka Schmidta. Nekada omraženi režimski redatelji postali su ljubimci hrvatske filmske kritike, dobivajući ne samo odlične kritike nego i nagrade *Oktavijan* Hrvatskog društva filmskih kritičara (*Što je Iva snimila 21. listopada 2003.* i *Kotlovina* Tomislava Radića, *Put lubenica* i *Ljudožder vegetarijanac* Branka Schmidta), a ti filmovi dobivaju i najveći broj *Zlatnih Arena*.

Što je uzrok recepcijskoga obrata tj. promjene odnosa hrvatske kritike prema hrvatskom filmu? Je li se kvaliteta hrvatskih filmova doista toliko popravila, je li na recepciju utjecala nova politička i društvena klima ili se promijenila hrvatska filmska kritika? Usprkos nedvojbenim promjenama u društvenoj klimi i hrvatskoj filmskoj kritici, ključni uzrok recepcijskog obrata doista je poboljšanje kvalitete filmova. To se osobito odnosi na dva spomenuta autora. Obojica su u svojim filmovima radikalno promijenili estetiku i digli kvalitetu filmova u odnosu na devedesete i početak 2000-ih. Tomislav Radić se nakon filmova *Luka*, *Anđele moj dragi* i *Holding* uspješno vratio estetici svojih ranih filmova *Živa istina* i *Timon Atenjanin*. Branko Schmidt je nakon slabih filmova *Vukovar se vraća kući* i *Božić u Beču* u devedesetima i romantičnih *Srce nije u modi* i *Kraljica noći* naznačio zaokret filmom *Put lubenica*, a potom u suradnji s književnikom Ivom Balenovićem u dvama posljednjim filmovima *Metastaze* i *Ljudožder vegetarijanac* dao žestok i filmski potentan prikaz devijantnih pojava u hrvatskom društvu.

PULA – REGIONALNI FESTIVAL?

Jedna od najčešćih teza iznesenih u hrvatskom tisku na temu Pulskog festivala je da je Pula trebala biti Sarajevo, odnosno da je trebala biti regionalni festival (bolje rečeno, festival za područje bivše Jugoslavije). Predlagači takve promjene ne spominju pritom temeljnu činjenicu međunarodnih festivalskih pravila – regionalni festival je festival međunarodnog karaktera i prikazivanje na njemu smatra se međunarodnom premijerom i time isključuje mogućnost budućeg sudjelovanja filma u konkurenciji bilo kojeg A-festivala u svijetu. Kada je filmski festival u San Sebastianu htio uvrstiti *Karaulu* Rajka Grlića u natjecateljski program, tražio je od Pule potvrdu da ja *Karaula* bila prikazana isključivo u Nacionalnom programu. Tu potvrdu je i dobio te je *Karaula* imala svoju međunarodnu premijeru na A-festivalu, što ne bi bilo moguće da je prethodno igrala, primjerice, u Sarajevu ili na bilo kojem regionalnom festivalu.

Isto tako, u Karlovym Varyma je međunarodnu premijeru imao (i osvojio nagradu kritike FIPRESCI) film *Nije kraj* Vinka Brešana, koji je gotovo godinu dana ranije bio prikazan u Puli, dok su hrvatskim filmovima prikazanim u konkurenciji Sarajeva kao regionalnog festivala sva vrata A-festivala bila zatvorena. Sam Rajko Grlić 11. srpnja 2010. u *Jutarnjem listu* nakon nagrade za režiju u Karlovym Varyma za svoj film *Neka ostane među nama* izjavljuje: »Sarajevo je po važnosti B-festival, samo što su ga hrvatski mediji napuhali pa su sad svi pomalo razočarani što nema nijednog našeg filma. Osjeća se u tome razočaranju i nešto kolonijalno.«

Da je Pula regionalni festival, Hrvatska bi izgubila svoj nacionalni festival i hrvatski filmovi na njemu ne bi ni morali sudjelovati, kao što ni vrhunski film *Na putu* Jasmile Žbanić nije prikazan u konkurenciji Sarajeva. Termine u Areni izgubili bi hrvatski filmovi i dobili uglavnom strani. Odluka Pulskog Festivalskog vijeća donesena 2001. da se Nacionalni program ne pretvara u balkanski, nego da

mu se doda europski program, nije bila rezultat političkog straha, nego mudrosti i poznavanja međunarodnih festivalskih pravila.

Pulski međunarodni program proteklih je deset godina otvoren prema susjedima. U Puli su tako sa svojim filmovima bili Ljubiša Samardžić (*Nataša, Konji vrani*), Goran Paskaljević (*San zimске noći*), Srđan Karanović (*Besa*), Igor Šterk (s tri filma) i mnogi drugi. U Puli su nagrađeni Tijana Kondić, Lazar Ristovski, Jasmila Žbanić, Tony Grga, Polona Juh, Metod Pevec, Sven Pepeonik, Srđan Dragojević i drugi. Sve to pokazuje da nema potrebe da festival bude regionalni da bi se pozivali filmovi iz regije. Ni program koprodukcija nije regionalni, već otvoren za sve, a prikazivane su hrvatske koprodukcije s Danskom i Njemačkom.

Zlatne Arene su za Hrvatsku ono što je za Veliku Britaniju BAFTA, za Talijane *David di Donatello*, za Francuze *César* ili za Španjolce *Goya*. To su nacionalne nagrade na području filma, kao što je *Porin* na području glazbe ili Nagrada hrvatskog glumišta za dramu, operu i balet. Pula je mjesto gdje hrvatski stručni žiri, kritika i publika valorizira ono što smo stvorili u našoj vlastitoj državi, no u drugim umjetnostima ne čuju se prijedlozi da se te manifestacije pretvore u smotru zemalja bivše Jugoslavije. Hrvatska, za razliku od primjerice Bosne i Hercegovine, ima dovoljno filmova da u Areni svake godine održava svoj nacionalni filmski festival, a pulska publika iskazuje više nego dovoljan interes za taj program da bi potvrdila opravdanost takvog koncepta.

Za Festival također ne bi bilo dobro kada bi se program Europolis, koji se odvija na Kaštelu i u Kinu Valli, zamijenio regionalnim programom, i to iz nekoliko razloga. Nije dobro da se nameće okvir koji bi uvjetovao Puli da selektira filmove iz susjednih država i u onim godinama kada je njihova kinematografija kvalitativno podbacila. Pulska publika u međunarodnom programu želi vidjeti ono najbolje što se može dobiti iz Europe, dakle selekciju stranih filmova po kvaliteti. Kinematografija ex-yu regije, za razliku od one

hrvatske, danas djeluje u ritmu posve drugačijem od termina Pule, pa kad se i nađu dobri filmovi iz regije, iznimno je teško osigrati hrvatsku premijeru upravo u tom terminu. Nadalje, dok hrvatski filmovi i manjinske koprodukcije imaju ugovornu obvezu prijave u program Pule, drugi filmovi iz regije tu obvezu nemaju.

Konačno, redatelji i producenti iz regije traže, a često i uvjetuju svoj dolazak prikazivanjem filma u Areni, što je u situaciji kvantitativne ekspanzije hrvatskog filma postalo nemoguće. Istodobno je i Sarajevski festival, širenjem Regionalnog programa na Austriju, Grčku, Tursku i druge zemlje izvan bivše Jugoslavije zapravo sam napustio takav koncept. Jaki filmovi iz navedenih zemalja počeli su osvajati glavne nagrade i dominirati programom, filmovi iz zemalja bivše Jugoslavije su pali u drugi plan, a postalo je uobičajeno da u konkurenciju uopće i ne uđu dugometražni filmovi iz nekih država iz regije, pa tako i Hrvatske.

Hrvatskoj danas, kada je prva država iz tzv. zapadnog Balkana na pragu ulaska u Europsku uniju, u kulturnom aspektu ne treba ponovno vraćanje u okvire bivše Jugoslavije, nego joj treba festival koji ima jasno profilirani nacionalni program s glavnom sekcijom većinski hrvatskih filmova i programom manjinskih koprodukcija, širom otvoren i prema susjedima, ali po kriteriju kvalitete. Hrvatska ima u Puli najdugovječniji nacionalni filmski festival na svijetu (do 1991. savezne države, a nakon toga neovisne Hrvatske) koji ujedno drži i svjetski primat među nacionalnim festivalima po broju gledatelja po projekciji. Šezdeseto jubilarno izdanje prikazat će rekordna 24 filma u Nacionalnom programu, od čega 14 u Glavnoj sekciji, a 10 u Sekciji manjinskih koprodukciji. Na taj način je sama kinematografija svojim razvitkom učvrstila nacionalnu koncepciju nasuprot regionalne.